

*Солдатенко М.М.
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих АПН України*

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНО! НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

В статті розглядаються окремі особливості навчально-пізнавальної діяльності. Аналізуються навчальне та наукове пізнання, особливості пізнавальної діяльності в умовах інформатизації суспільства.

Гуманізація, демократизація, перебудовчі процеси та реформи в різних галузях виробництва в останні десятиріччя, новий устрій і суспільні відносини на перший погляд

ніби повністю оволоділи умами мільйонів людей. Проте нове мислення з великими труднощами вибирається з-під тиску минулих уявлень. Це є досить помітним явищем і в психології пізнання в період змін в суспільстві та особливо з комплексом питань, пов'язаних з виходом на перший план сфери інформації, яка завдяки бурхливому розвитку нових інформаційних технологій стає визначальним інструментом глобальних соціальних інновацій, розвитку науки і техніки (1,4, 5).

У зв'язку з інформатизацією суспільства сьогодні вже є незаперечною теза про те, що самостійна пізнавальна діяльність є одним з найбільш вагомих чинників у професійній підготовці будь-якого фахівця, а вчителя - особливо.

Найбільш природна точка зору щодо розвитку самостійної навчально-пізнавальної діяльності полягає в тому, що події, факти, досвід є джерелом формування змісту нашої свідомості. Щоб змінити свідомість, необхідно змінити факти. Проте людина не є пасивним "об'єктом бомбардування" з боку зовнішніх джерел інформації. Можна відзначити, що вона не просто отримує ззовні деякі знання, а ніби "описує" зовнішній світ, сприймаючи інформацію у вигляді відповідей на свої запитання. Без активного пошуку нових знань, без активного руху людини до них назустріч останні ніколи не будуть засвоєні. Та й справа тут уже не в кількості отриманих знань. Більш важливим, на нашу думку, є другий "бік медалі": сама методика пошуку, знаходження необхідної інформації (і тут не так уже й важливо - чи знання, отримані в процесі переробки інформації, затребувані в професійному плані, чи просто для задоволення цікавості, допитливості суб'єкта пізнання), її систематизація, забезпечення можливості знайти чи поновити необхідні знання та в потрібний момент використати. Так виглядає це питання з боку учня (студента). А навчальні інституції мають забезпечити цілий ряд організаційно-педагогічних вимог, для забезпечення процесу пізнання. В процесі пізнання зовнішній досвід в психіці людини набуває певної форми, систематизується, при цьому ми зустрічаємось з деякими особливостями.

Зрозуміло, що засвоєння учнем кожної навчальної дисципліни вимагає не лише певної системи знань, а й умінь осмислити зв'язки між навчальним матеріалом різних предметів, що створює сприятливі умови для організації самостійної навчальної діяльності. Міжпредметні зв'язки виховують пізнавальні інтереси, розширюють кругозір учня (студента), формують науково-матеріалістичний світогляд, сприяють більш глибокому засвоєнню знань. При цьому активізація пізнавальної діяльності учнів відбувається за рахунок "поєднання" матеріалу з низьким та високим рівнями інтересів. Форми і види міжпредметних зв'язків дозволяють стимулювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність учнів (студентів), встановлювати більш тісний зв'язок навчання з життям.

Загалом сьогодні можна дійсно говорити про кризу людини (3), яка проявляється перш за все у відсутності людей, здатних розуміти те, що відбувається навкруги, не в рамках готової концепції, не в ідеологемах, а відкрито. Отже, основу цієї катастрофи складає нездатність людини стикуватися з реальністю, це явище - породження ідеологізованої структури, яка витісняє істинну свідомість. В цьому випадку люди нездатні йти новими шляхами, і це закономірно, адже нас давно привчали до того, що ходити слід лише разом зі всіма тільки по одному шляху, не поглядаючи в сторони! Вся біда в тому, що ходити по протоптаній доріжці дійсно зручніше, тут є певний комфорт в тому, що людина не сама осягає смисл життя, а отримує його в готовому вигляді.

Отже, ми прямо виходимо на освіту, бо саме вона спонукає до необхідності готових

рецептів, рекомендацій щодо того, як треба діяти в тій чи іншій ситуації, як працювати і т. п. Тому учень (студент) перестає орієнтуватись на важкий пошук істини і діє за принципом: так правильно, так повинно бути. Звикаючи до того, що освіта носить "технологічний" характер, дає готові методики поведінки, визначає схеми успішної діяльності, люди втрачають трансцендентний смисл того, що відбувається, перестають усвідомлювати свою особисту відповідальність за те, як вони використовують готові правила. Вважаючи "авторитетність" зразків чимось таким, що стоїть вище дійсності, спеціаліст з такою підготовкою виявляється не готовим до роботи в умовах, які змінюються. Звичайно, не кожна людина здатна повністю осмислити реальність, але важливо, щоб вона зрозуміла, наскільки важливим є те, що поруч є люди, які це усвідомлюють. Останні - це ті одиниці, які часто "не вписуються" в колектив, в маси, але саме вони і є рушійною силою в творенні того нового, оригінального, що ми називаємо Прогресивним, творчим.

Звичайно, про творчість практично, не може йти мова, коли структура дій вам задана (програма, методика чи технологія...). Ваш досвід у цьому випадку нікому не потрібен. Якщо структура свідомості є заданою, то вести мову про саму свідомість можна лише умовно. "Свідомість не може бути поза здібностями до актів усвідомлення: в актах усвідомлення свідомість проявляє себе" (З, С. 39). Виникає питання: що ж слід зробити для того, щоб реанімувати процеси, які мають своїм результатом факт становлення і розвиток свідомості? Ю. Шрейдер вважає, що перш за все треба позбавитись механізмів, які пригнічують свідомість. З освіти, по можливості, повинно бути усунено все, що пов'язано з передачею стереотипів поведінки, а натомість повинні бути створені (може, навіть, і штучно) такі ситуації, в яких би людина діяла в нових для себе умовах. При цьому слід звернути увагу на необхідність більш глибокої свідомості, коли людина виходить за межі себе. Коли ми говоримо про самосвідомість, то займаємо позицію самоспостереження, спостереження за собою. Але людина сама себе не може усвідомити. Вона може це зробити лише в тому випадку, коли буде сприймати себе як частку більш складного світу. Тут виникає питання стиківки самосвідомості і свідомості - лише тоді стає можливим акт спостереження над собою. Але ми не зможемо спостерігати все: ми спостерігаємо лише те, що нам дано спостерігати (Н. Мухелішвілі). До цього можна додати, що свідомість неможлива, якщо всі люди однакові. Коли всі люди однакові, то існує якесь єдине ціле, Інші для мене, як спостерігача, не існують. Свідомість (російською: "сознание") виникає тоді, коли людина визнає наявність інших свідомих, які не схожі на неї.

Ця несхожість людей витікає з того, що у кожного з нас різний життєвий шлях, досвід; кожний в своєму житті вирішує різні за характером задачі, в т.ч. одержуючи відповіді і на запитання проблемного характеру. Останнє пов'язано з вибором людини і, розв'язуючи різні проблемні ситуації, пізнаючи світ, вона практично робить незворотнім свій життєвий шлях.

В середні віки система знань лише незначною мірою охоплювала природу як об'єкт, який підлягає перетворенню, вона переважно була пов'язана з самою людиною. Інша картина спостерігається сьогодні, адже вона більше спрямована в світ і головним чином пов'язана з розглядом природи як об'єкта перетворення, чисто ж людський компонент в ній представлено значно менше. З приводу цього можна відзначити, що в останні десятиріччя наші навчальні заклади досить швидко та ефективно налагодили підготовку "технологічно" зорієнтованих спеціалістів (військова, космічна, електронна техніка, наприклад, та ін.) і так

само швидко втратили зв'язок з духовністю, культурою. Весь цикл соціально-гуманітарних дисциплін був орієнтованим на те, щоб прив'язати людину до ідеологічної культури, ш не на те, щоб розвивати саму людину, в даному випадку майбутнього спеціаліста.

В кінцевому рахунку ми тут маємо виходити на проблему змісту навчання, яке повинно бути зорієнтовано на ті напрями, які визначають сучасну свідомість, сучасну освіту та культуру, які є умовою виживання і розвитку людини.

У зв'язку з наведеним вище якщо говорити про зміст професійної підготовки майбутнього вчителя технологій, то слід зазначити, що найбільш характерна особливість цього процесу це єдність гуманітарного і технічного знання, що в цілому дає можливість специфічного озброєння майбутнього вчителя як у теоретичному, так і в практичному плані, адже крім гуманітарного наповнення навчального плану і програм є й такі навчальні дисципліни як: технологія конструкційних матеріалів, опір матеріалів, деталі машин, теорія механізмів і машин, практикум у навчальних майстернях і т. п. У технічних дисциплінах є чимало такої інформації, завдяки освоєнню якої вчитель може стати цікавою особистістю, людиною, яка обізнана у різних галузях, дивувати своїх учнів (саме так, адже: "... удивляй - удивление вызывает интерес"), викликати інтерес до свого предмета, задовольняти допитливість і цікавість. Завдяки широкій палітрі загальнотехнічних дисциплін викладачем можуть легко вирішуватися і такі питання ж забезпечення міжпредметних зв'язків, проблемності та мотивації навчання (1), розвитку творчого начала, раціонального використання навчального і наукового пізнання. Щодо останнього, то відомий учений М. І. Пирогов зазначав: "Отделить учебное от научного нельзя. Но научное без учебного, все-таки, светит и греет, а учебное без научного - как бы ни была приманчива внешность - только блесит".

Розуміння наукових теорій та результатів наукового дослідження як незмінних та незаперечних істин виключає при цьому можливість творчої, перетворюючої дії учня (студента) по відношенню до останніх, тобто можливість розвитку як самого початкуючого дослідника, так і простору науки. Тут ми можемо бути свідками парадоксальної ситуації: самі тексти, яким приписується статус наукових, і, отже, таких, які виводять нас на нові знання, є новим словом, кроком в розвитку науки. Разом з тим, для читача вони часто виступають не "червоною ниткою" наукового пошуку, а скоріше як лабіринт, який жорстко обмежує (нормує) його власне дослідження.

Наведене вище змушує нас повернутись до аналізу розвиваючих цілей професійної підготовки спеціаліста. Традиційно поняття "розвиток" розглядається ж формування в ході навчання особливих когнітивних структур та схем, які носять узагальнюючий характер. Навчання, яке носить розвивальний потенціал, різко збільшує кількість можливостей людини навіть далеко за межами конкретного матеріалу, який нею вивчається. Для професійно-педагогічної освіти таким орієнтиром розвитку може виступати здатність до аналізу і перетворення наукового знання. Уявлення про динамічність наукового знання дозволяє деякою мірою зняти протиріччя, породжене плюралізмом підходів, яке породжується методологією "статичного знання". Здавалось би, що більш продуктивним було б користування текстами, жі є результатом наукової творчості. Та очевидно, що сама предметність такого засобу пізнання, ж текст, складна і розкривається з різних сторін..в залежності від тих дій, які були актуалізовані читачем. Такий феномен ж авторська позиція може, по-перше, дозволити знайти лінгвістичні засоби, за допомогою яких текст "пред'являє" читачеві свої творчі або нормуючі сторони, а з другого боку - проектувати

читання як особливу творчу діяльність, здатну виводити читача в простір відкритого самостійного пошуку.

Предметом особливого розгляду в науковому тексті може стати дія аналізу, розгорнута автором по відношенню до свого "опонента". Зміст цієї дії можна охарактеризувати як сходження від того, що утверджується, до такого, що мається на увазі, тобто від картини світу до позиції, з якої ця картина може спостерігатися. По суті, мова тут іде про перехід до аналізу другого рівня тексту, при цьому передбачається, що ця задача вимагає наявності у читача (дослідника) особливих когнітивних структур. Спостереження свідчать, що студентам набагато легше виділити тези матеріалів, які розглядаються в лекції авторів, ніж позицію самого лектора, завдяки якій стала можливою відповідна реконструкція матеріалу лекції. Експериментальні дослідження (6) засвідчили, що лекція частіше всього взагалі не сприймається студентами як особливе авторське слово, де подається оригінальний контекст викладу матеріалу (зрозуміло, що значною мірою це залежить і від рівня педагогічної майстерності викладача). Предметом дослідження виявляється викладена автором картина світу, а не та позиція, завдяки якій це стало можливим: остання ж ніби проявляється як "прозора" і беззаперечна.

Отже, проблеми обробки інформації та народження нового знання, швидкого оволодіння ним в процесі масового навчання, використання його на практиці є безперебільшення однією з найважливіших тем сучасної теорії пізнання та методології освіти. Це пов'язано не лише з тим, що в центрі уваги гносеології знаходиться знання, яке швидко змінюється і розвивається. Сьогодні неможливо вирішувати гносеологічні питання лише "в принципі", описуючи, як пізнавальний процес повинен був би відбуватися, якщо усунути специфічні особливості конкретних ситуацій в яких він відбувається, і які накладають певний відбиток на "ідеальну схему" пізнавальної процедури.

Використана література:

1. Актуальные проблемы подготовки учителя общетехнических дисциплин /Под ред. Д. А. Тхоржевского. - К.: Вища шк. Головное изд-во, 1986. - 174 с.
2. Антонов А. В. Информация: восприятие и понимание. - Киев: Наукова думка, 1988. - 184 с.
3. Бахтин М. М. Проблемы текста // Собрание сочинений в 7 т. - Т. 5. - М., 1997 - С. 306.
4. Долженко О., Мухелишвили Н., Шрейдер Ю. Антропологическая катастрофа - причины и следствия // ВВШ. - 2000. - № 1. - С. 37-42.
5. Садовничий В. Роль образования и науки при переходе к устойчивому развитию // ВВШ. - 2002. - № 10. - С. 9-14.
6. Шит О. А. Как читать научные тексты // Перемены. Пед. журнал. - № 1. - М.: Эврика, 2001. - С. 132-146.

Солдатенков Н. Особенности самостоятельной учебно-познавательной деятельности будущих учителей технологий.

В статье рассматриваются некоторые особенности познавательной деятельности. Анализируются учебное и научное познание, особенности познавательной деятельности в условиях информатизации общества.

Soldatenkov N. Features of independent educational-cognitive activity of future teachers of technologies.

Some features of cognitive activity are examined in the article. It is analysed educational and scientific Cognition, features of cognitive activity in the conditions of informatization of society